

2 december 1978 **Ambtelijke willekeur en corruptie gaat verder dan omkoping**

Een voorbeeld. Politieagenten van een bepaald bureau in Amsterdam laten zich tegen betaling weinig gelegen liggen aan strafbare handelingen van Chinezen. We spreken dan van ambtelijke corruptie. Doordat er een beloning stond tegenover dat door-de-vingers-zien is die corruptie nog bewijsbaar ook. Maar voor hetzelfde geld (in overdrachtelijke zin) kregen ze geen cent te zien. Wanneer die agenten zonder betaling diezelfde strafbare handelingen van de Chinezen tolereerden, was er dan wel sprake van corruptie? Nog anders: wanneer de agenten geen geld hadden aangenomen en Chinezen in de ene buurt voor dezelfde handelingen wel en die in de andere buurt niet hadden geverbaliseerd, kunnen we dan nog van ambtelijke corruptie spreken of hebben we het dan over ambtelijke willekeur?

Met andere woorden: Waar eindigt ambtelijke willekeur en waar begint corruptie? Is die willekeur minder erg dan corruptie? En waarom willen wij die ambtelijke willekeur (als het anderen betreft) nog wel accepteren en corruptie door ambtenaren niet?

Vragen die gepensioneerd wetenschappelijk hoofdamtenaar dr. H. Bouman zichzelf heeft gesteld.

Zijn boek "Ambtelijke willekeur en corruptie in Nederland" verscheen onlangs. Tot nog toe zijn hem - ondanks een keur van voorbeelden in het boek - processen wegens smaad of laster bespaard gebleven. Wat moge pleiten voor het waarheidsgehalte van het boek, dat letterlijk *opzienbarend* zou moeten zijn. Ik heb het gelezen als was het een goede detective. Met Bouman keek ik door sleutelgaten en hoorde hem constateren dat bepaalde onafhankelijke organen (Academische Raad, Algemene Rekenkamer, rechterlijke instanties) ambtelijke willekeuren corruptie toestaan, terwijl er bijna geen haan naar kraait.

Bijna. Want niet voor niets telt Nederland zo'n 4000 actiegroepen. Vele hiervan zijn ooit ontstaan omdat ze zich teweer wilden stellen tegen ambtelijke willekeur. Andere beseften pas in een later stadium hiertegen te strijden. Schoolvoorbeeld is natuurlijk Dirk de Vroome, alias de Rooie Reus van Limburg met zijn Verbond tegen ambtelijke willekeur. Dr. Bouman zelf heeft zich getergd door ambtelijke willekeur van hoger geplaatste collega's - ook in de loop der tijd ontwikkeld als een vurig bestrijder van dit maatschappelijk onrecht. Denk niet dat het boek daarmee alle waarde verliest, omdat het alleen maar geschreven zou zijn als een wraakoefening. Daar is Bouman te veel wetenschapper en te veel ambtenaar voor gebleven.

Voor hem is corruptie bij ambtenaren meer dan omkoping alleen. Voornoemde voorbeelden over politieagenten (die niet in het boek voorkomen) gaven al aan hoe vaag de grenzen tussen willekeur en corruptie zijn. Bouman gaat in zijn omschrijving van het begrip corruptie zeer ver. Hij stelt: *"corruptie is het opzettelijk in een vertrouwenspositie, een dienstverhouding of openbaar ambt op voordeel van een persoon of een groep gericht handelen, zodat een andere persoon of groep dan wel de maatschappij schade wordt toegebracht of niet tegen schade wordt beschermd"*.

Een vérgaande opvatting. Ministers, staatssecretarissen, militairen, burgemeesters, wethouders, rechters en anderen vallen ook binnen de termen van deze omschrijving. Niet alleen de pure ambtenaren. Bedacht moet worden dat spreken over zo'n begripsomschrijving betekent dat wie de schoen past, hem aantrekke. Dat Bouman zo ver gaat, wil voor mij (en dat blijkt ook uit zijn boek) zeggen dat zijn integriteit groot is. Degenen die het te ver voert, hebben mogelijk boter op hun hoofd.

Een paar voorbeelden, die overigens niet in het boek voorkomen: Als een topambtenaar in Groningen (ir. A. Daae) een tegen lage prijs aangekochte restauratiewoning tegen een gigantische prijs kan aanbieden, nadat de restauratie grotendeels is gebeurd met behulp van gemeenschapsgelden, kost dat de maatschappij centen en verdient die ambtenaar er aan. Wanneer een min of meer gedwongen afscheid van twee topambtenaren in Groningen (gemeentesecretaris mr. E. Brederveld en directeur Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting ir. H.J. Dix) plaats heeft, kost dat de maatschappij geld. U en ik betalen. Anders gesproken: de gouden handdruk van Dix en Brederveld was het gevolg van onverenigbaarheid van humeuren tussen met name de linkse wethouders en deze ambtenaren kun je ook netjes, maar verhullend zeggen.

Bouman is een man van de praktijk. Hij denkt niet dat ergens en ooit corruptie en willekeur is te voorkomen. "Mensen zijn nu eenmaal feilbaar. Daarom zal men corruptie niet kunnen uitroeien. Er zijn maatschappelijke structuren die voedingsbodems vormen voor corruptie. En die structuren kan men wel veranderen."

Het boek gaat in grote trekken over die voedingsbodems waar ambtelijke willekeur en corruptie welig kunnen tiereren. Let wel woorden en namen uit de zakenwereld komen er niet in voor: niets over smeergeld, Lockheed of Prins Bernhard.

Prof A.N.J. den Hollander heeft in zijn boek "Het démasqué in de samenleving" al eens geschreven dat intimidatie, omkoperij, relatiegeschenken, belastinggesjoemel en diefstal in de zakenwereld geaccepteerde gegevens zijn. We houden dat echter liever versluierd en wie die versluiering verbreekt, wordt door zijn tegenstanders niet

- 65 zelden een querulant genoemd. Bouman beseft opperbest dat zijn boek hem niet in dank zal worden afgenomen. Maar een querulant is hij zeker niet. Eerder een volhouder die streeft naar gelijkheid en naar het uitvlakken van onrecht vaardigheden. Het klimaat waarin ambtelijke willekeur en corruptie plaats hebben, kan worden
- 70 aangegeven met woorden als: *vriendjespolitiek, moreel bedrog, witte boordencriminaliteit, geschipper, opzettelijke misverstanden, onregelmatigheden, vitamine R(elatie), bewuste onzorgvuldigheid, onvolledige voorlichting, onwil en misleiding*. Deze allesbehalve volledige lijst geeft aan hoe verdoezelend en vriendelijk we in ons taalgebruik (en dus onze denkwereld) omgaan met willekeuren corruptie.
- 75 De grensovergang van willekeur naar corruptie heeft ook in de ambtenarij een groot niemandsland. Waar begint het één en eindigt het ander? Bij het hebben van relaties bij ministeries, gemeenten of het parlement (zogenoemde kruiwagens); bij het legaal ontduiken van belasting of bij het oefenen van druk op de overheid (bijvoorbeeld leningen en subsidies afdwingen met dreigende fabriekssluitingen)?
- 80 Tot het klimaat waar ambtelijke willekeur en corruptie in kunnen vóórkomen horen zeker de lamaarzittengedachte bij vele burgers, de onverschilligheid van rechterlijke instanties, plichtsverzaking van de volksvertegenwoordiging en gebrek aan ruggegraat van regeringen. Zowel bij hogere als lagere ambtelijke instanties komt het overigens voor. Veelal onbewijsbaar (onwil, vergeetachtigheid, misverstand, enz.). Bouman haalt
- 85 tientallen bewijsbare voorbeelden aan. Bij ambtelijke willekeur en corruptie kan de hele truccendoos opengaan. Voorbeeld. Wil een gemeente iets voorbereiden en een gunstig advies, dan benoemen B en W met zorg hun welgevallige ambtenaren (promotie, promotie!), zorgen voor geestverwante politici op bepaalde posten en accepteren voor de schone schijn een
- 90 minderheidsoppositie. Niet alleen in Chili en Zuid Afrika wordt de kritiek gesmoord. Ook in eigen land gebeurt dat. Zij het op besmuikte ondergrondse wijze. In het boek van Bouman komt het gezegde voor: wie het hoogst zit, liegt het hardst. Je zou het bijna geloven. Wat moeten we, om maar wat te noemen, denken van het
- 95 vervolgingsbeleid van oorlogsmisdadigers door het ministerie van Justitie? Wat te denken van Russische toestanden waarbij lastige ambtenaren worden uitgeschakeld door een medische keuring? Hij haalt voorbeelden aan van mensen die wel verweer hadden tegen deze bedrieglijkheid. Hoe vaak zal het echter voorkomen dat het slachtoffer het niet beseft, dan wel denkt: mijn gezondheid is me liever dan een Kafkaiaanse strijd met de bureaucratie?
- 100 Hij wijst er op dat het parlement in zijn controlerende taak van de ministers te zwak is. Door tijdgebrek. Maar ook omdat men zwakke vragen stelt, ontwijkende antwoorden van de regering krijgt en accepteert. Samenspannt voor een partijpolitiek standpunt dat indruist tegen alle redelijkheid (zogenaamde eenheid in de partij, of: deze regering moet kunnen blijven zitten; een kwestie van macht dus).
- 105 Bouman maakt duidelijk welke macht er ligt bij hoogleraren, ministers, burgemeesters, wethouders, topambtenaren naar het lagere ambtenarenkader toe. Hoeveel is er veranderd sinds Multatuli schreef over "welbetaalde, maar domme, slijmerig vormelijke, schipperende ambt- en pensioenjagende ogendienaars"?
- 110 Bouman besluit met een aantal aanbevelingen om het werkklimaat zo te veranderen dat ambtelijke willekeuren corruptie minder kans krijgen. Deze remedies lijken vaak gemakkelijk uitvoerbaar, soms onwaarschijnlijk. Maar als we willen voorkomen dat ex-
- 115 ministers, ex-staatssecretarissen, ex-kamerleden en ex-topambtenaren worden beloond met burgemeestersposten of functies in het bedrijfsleven zonder dat er louter en alleen naar hun capaciteiten wordt gekeken zal er iets moeten gebeuren. Hoe vaak wordt met name over de groep die naar het bedrijfsleven gaat niet gezegd of geschreven dat de geloofwaardigheid en vooral de integriteit van hun motieven voorheen in het geding is gebracht met hun "maatschappelijke ommezwaai"?
- 120 Bouman leert ons overigens dat een van de haarden voor ambtelijke willekeur en corruptie in ons eigen (slappe) gedrag besloten liggen. Ken boek dat niet alleen inzicht kan verschaffen aan politici, ambtenaren en journalisten, maar ook aan alle burgers die zich werkelijk wat gelegen laten liggen aan de democratie waarin ze leven.

Herman Moscoviter

- 125 AMBTELIJKE WILLEKEUR EN CORRUPTIE IN NEDERLAND/Dr. H. Bouman/Uitg. Het Wereldvenster/Prijs f 29,50.

Zie ook op www.delpher.nl met trefwoorden "dirk de vroom" "rooie reus" [Resultaten | Delpher](#)